

TOLKNINGEN

AV FRIHETSVISANS INLEDNINGSORD

Av fil. lic. GUNNAR ANNELL, Uppsala

DET ovanliga har inträffat, att en av de exklusivt akademiska och för vanliga människor mest onjutbara arterna av vetenskaplig verksamhet, det lärda vridandet och vändandet på ett par ord i en åldrig text, väckt till liv en offentlig diskussion (i D. N. d. 10, 16 och 22 febr.). Men så äro också orden, som vridas och vändas, de mest kända i hela vår medeltida litteratur, nämligen inledningsorden till biskop Thomas' frihetsvisa:

Frihet är det bästa ting
som sökas kan all världen omkring
den frihet kan väl bära.

Och den sak, som diskussionen gäller, är av så intresseväckande art, som om vår tilltänkta nationalsång skall anses förkunna något, som påminner om det gamla moderata kravet på frihet under ansvar, eller något, som liknar den likaledes gamla radikala läran om allas ovillkorliga rätt till frihet.

Den senare, nya uppfattningen har framlagts av professor Lönnroth. Denne har gjort gällande, att ordet »den» i sista raden av det citerade partiet syftar på »världen» och att diktaren följaktligen ej velat erkänna några inskränkningar i rätten till frihet. Den äldre uppfattningen, att ordet »den» skulle beteckna människan i allmänhet och att strofens mening således skulle vara, att friheten blott har värde för de människor, som kunna bära den, har försvarats av licentiat Stähle. Något klart resultat har diskussionen ej lett till, varför ännu ett inlägg kan vara motiverat.

Stähle har mot Lönnroths bevisning anfört argument av rent formell filologisk art. Lönnroth har, på ett kanske ej alltid helt övertygande sätt, sökt tillbakavisa dessa argument. Onekligen förefaller det dock som om de anförda bevisen ej vore starka nog för att ensamma omkullkasta den nya teorien. Avgörande måste bli, vad de reella skälen säga.

Lönnroths ena reella argument är av idéhistorisk art. Han menar, att biskop Thomas tillägnat sig de teorier, som den medeltide lärde William Occam framlagt. Enligt dessa teorier skulle frihet vara en rättighet, som utan inskränkningar tillkom varje människa i hennes egenskap av förnuftig varelse. Men, frågar man sig, hur kan man veta, att biskop Thomas känt till och accepterat Occam? Denne var dock knappast någon av medeltidens dominerande kulturperson-

ligheter. Det finns ej något som vittnar om att dennes skrifter funnits i Sverige vid biskop Thomas' tid, vilket säger något om än ej så mycket om dessa skrifers spridning och anseende.

Det enda indicium Lönnroth anför på att Thomas tagit intryck av Occam är följande två versrader ur Engelbrektsvisan:

Gud haver dig givit sinne och skäl
var hellre fri än en annans träl.

Såvitt jag kan förstå, innehålla dessa rader dock ej någon för Occam karakteristisk tanke. De säga ju blott, att en förnuftig människa hellre bör vilja vara fri än träl, d. v. s. hon inser bättre än de oskäligen djuren frihetens värde. Detta är ej någon originell tanke. Lönnroth har ansett de anförda verserna säga, att människan i egenskap av förnuftig varelse har en obestriddlig rätt till frihet, men därom står som synes ingenting. Han har gjort sig skyldig till det bland humanister mycket vanliga felet att inläsa en önskad mening i en sats, som innehåller en annan, ehuru snarlik tanke.

Uppenbarligen är det mycket svårt att veta, vad biskop Thomas innerst inne tänkte om den politiska friheten. Däremot är det ej så omöjligt att lära känna en annan sak, som i detta sammanhang är nästan lika viktig, nämligen hur den allmänna opinion, som biskopen hade att räkna med, ungefärligen var beskaffad. Det svenska 1400-talets allmänna opinion rörande samhällsfrågor kan nämligen anses i det stora hela vara en återspeglning av den katolska kyrkans förkunnelse. Denna förkunnelse återgav ingalunda läror, vilka spritts av kättare såsom Occam, utan byggde på den uppfattning, som framställdes av tidens stora auktoritet i dogmatiska och etiska frågor, den helige Thomas ab Aquino. Ingen man, som fått en lärd uppfostran, hade kunnat undgå att komma i kontakt med den helige Thomas' tankar.

Frågan om den politiska friheten behandlar Thomas ab Aquino i den första delen av sitt berömda verk »De regimine principum». Frihet betecknar där det förhållande, som råder i en på ett rättfärdigt och riktigt sätt styrd stat i motsats till det som råder under tyranni och andra fördärvade styrelsesätt. Att frihet är något gott, framhålles lika övertygat om än ej med samma emfas som i frihetsvisan. Men det visas, med exempel hämtade från romarnas och israeliternas historia, att fria och rättfärdiga statsskick, liksom genom en hård naturens lag, ständigt tendera att urarta. Den yttersta orsaken till detta är människornas synd: för deras synders skull låter Gud människorna hemsökas av tyranner, och först när de gjort bättring, befriar han dem åter.

Vilket intryck skulle ett påstående, att världen väl kan bära friheten, ha gjort på den, som insupit den helige Thomas' läror? Dels skulle påståendet väl ha förefallit honom en smula omotiverat i detta sammanhang, dels och framför allt, skulle det ha förefallit honom som en förmätenhet av en syndfull och av Guds nåd beroende människa. Knappast är det troligt, att biskop Thomas avsett att göra en så förargelseväckande deklARATION.

Lönnroth anför ett annat argument av större beviskraft. »Fram-

för allt», säger han, »den (d. v. s. hans tolkning) upphäver det barocka antagandet att en folklig agitationsdikt, tillkommen för att mana till kamp på liv och död för friheten mot dess fiender, skulle göra en allmän reflexion att friheten ej passar för alla människor.» Utan tvivel är detta en mycket beaktansvärd synpunkt. Dess vikt ökas ytterligare därigenom att, såsom Harrie påpekat, frihetsvisans närmaste litterära förebilder ej göra några reservationer i fråga om rätten till frihet.

Men för att undanröja denna obestriddliga svårighet behöver man ej tillgripa den drastiska åtgärden att låta en svensk biskop bli förkunnare av en radikal och kättersk frihetslära. Det räcker med att fastställa betydelsen av det i den omdiskuterade texten förekommande ordet »bära».

Detta ord har oftast översatts med »lida, tåla, utstå». Den betydelsen är väl belagd i fornsvenskan men passar dåligt i sammanhanget. Den framhäver alltför starkt tyngden av de bördor, som åtfölja friheten. En annan betydelse, som ger bättre mening har någon gång ansatts, nämligen bära = använda, handhava. Men denna betydelse har aldrig ordet i äldre språk, såvitt man kan se av våra ordböcker.

Nu finns det emellertid en tredje möjlighet, nämligen att översätta »bära» med uppehålla, hålla vid makt. En sådan betydelse har ordet t. ex. i följande uttryck, hämtat ur 1526 års Nya Testamente: (Guds son) »bär allting med sin krafts ord». Den ger också en god mening, i det att den väl överensstämmer med frihetsvisans allmänna tankegång, att frihet är något, som lätt kan förloras, en tankegång, som klarast kommer till uttryck i strofen:

Haver du frihet i din hand
du lykt väl till och bind om band
ty frihet kan liknas vid en falka...¹

Inledningsstrofens mening skulle alltså bli, att frihet är det bästa ting för den, som kan hålla den vid makt, eller rättare sagt, om den, friheten, kan hållas vid makt. Biskop Thomas' frihetsvisa skulle således varken ge uttryck för en utpräglad radikal eller utpräglad moderat frihetslära utan blott påpeka det i och för sig tämligen självklara faktum, att friheten lätt kan förloras. Att ett sådant påpekande kan vara på sin plats, därom torde i dessa dagar frihetsvänner av alla partier kunna enas.

¹ Sedan denna artikel skrivits, har ett nytt inlägg i debatten gjorts, nämligen av professor Ahnlund i Historisk Tidskrift 1943: 1, s. 93 ff. Denne föreslår en tolkning av ordet »bära», som i sak nära överensstämmer med den som här givits.